

Проанализированы работы одного из главных теоретиков марксистского атеизма, который был идеологом большевистской антирелигиозной политики.

Ключевые слова: советская власть, Римо-католическая церковь, антирелигиозная политика, антирелигиозная пропаганда, идеология, атеизм, государственно-церковные отношения.

Статтю подано до редколегії 29.09.2016 р.

УДК 94(430) «19»:368

О.А. Мельничук, Т.А. Мельничук

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ У 20-Х РР. ХХ СТ.

У статті висвітлюється розвиток соціального страхування як однієї із провідних організаційно-правових форм соціального захисту робітників і службовців в Німеччині у 20-х рр. ХХ ст. Аналізується рівень соціального забезпечення найманих працівників у разі настання таких соціальних ризиків, як інвалідність та старість, тимчасова непрацездатність, нещасні випадки на виробництві, безробіття.

Ключові слова: безробіття, застраховані, інвалідність, наймані працівники, нещасні випадки, роботодавці, соціальне страхування, старість, тимчасова непрацездатність.

Німеччина – одна з перших країн світу, в якій наприкінці ХІХ ст. за ініціативи канцлера Отто фон Бісмарка було запроваджено загальнообов'язкове державне страхування основних видів соціальних ризиків робітників. Окрім зняття соціальної напруги в умовах активізації соціалістичного та робітничого рухів, соціальне законодавство канцлер розглядав як надійний захист від партикуляризму. Таким чином, соціальне примирення мало стати запорукою закріплення територіальної єдності держави. Активний розвиток усіх форм соціального страхування в Німеччині наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. був перерваний участю країни у Першій світовій війні.

Метою статті є висвітлення теорії та практики соціального страхування в Німеччині у 20-х рр. ХХ ст.

Загалом практична діяльність страхових кас по забезпеченню німецьких робітників та службовців у разі настання соціальних ризиків у 20-х рр. ХХ ст. не знайшла належного висвітлення в науковій літературі. Більш системно підійшли до розгляду означеної проблеми німецькі автори. Однак їх праці присвячені, переважно, історії соціального страхування кінця ХІХ – початку ХХ ст. [1]. Окремі тенденції розвитку соціального страхування в Німеччині наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. можна простежити за працями Н. Вигдорчика [2], Б. Данського [3] та Є. Дементьєва [4]. Практичну діяльність страхових кас Німеччини досліджуваного періоду вивчав Ф. Маркузон [5]. Соціальній політиці О. фон Бісмарка присвячена стаття С. Матвєєва та Г. Музиченка [6], в якій автори висвітлюють політичну боротьбу навколо реформ соціального страхування наприкінці ХІХ ст. та їх значення для подальшого розвитку Німеччини. Основні ж матеріали, що стосувалися практичної діяльності страхових кас, почерпнуто нами із повідомлень співробітників Наукового бюро Наркомату праці СРСР, які вивчали функціонування страхових інститутів в Німеччині для вироблення рекомендацій щодо розвитку радянської системи соціального страхування. Усі ці матеріали були опубліковані на сторінках журналу «Вопросы страхования» упродовж 20-х рр. ХХ ст.

Поразка Німеччини у Першій світовій війні призвела до занепаду господарського життя, а отже, і нівелювання впливу страхових інститутів. Навіть в період післявоєнної кризи та інфляції 1922-1923 рр. працівники майже не відчували на собі захисну функцію державного страхування. У ці роки німецький соцстрах практично використав усі свої капітали, особливо в області страхування інвалідності [7, с.2]. Лише, починаючи із 1924 р., завдяки плану Дауеса, народне господарство Німеччини поступово відроджувалося, а допомога соцстраху набувала реальної цінності. Внаслідок цього загальні витрати на соціальне страхування збільшилися порівняно із довоєнним часом на 60%, з 1 431 тис. марок в 1913 р. до 2 016 тис. марок в 1924 р. [8, с.26]. У цей рік бюджет соцстраху вдвічі перевищив довоєнний рівень і становив 2 млн. марок. Незважаючи на втрату значної частини промислових областей та скорочення кількості населення, на середину 20-х рр. за кількістю застрахованих Німеччина досягла довоєнного рівня. Так, якщо у 1913 р. в системі усіх видів соціального страхування перебувало 59,7 млн. осіб, то в 1925 р., не враховуючи запровадженого після війни страхування безробітних, – чисельність застрахованих становила 60,9 млн. [7, с.3]. Їх диференціація за основними видами страхування відображена у поданій нижче таблиці.

Обсяг соціального страхування в Німеччині на 1925 р. [7, с.3]

Види страхування	Кількість застрахованих (млн.)	
	1913 р.	1925 р.
на випадок хвороби	14	18
від нещасних випадків	24,6	24
з інвалідності	18	16
від безробіття	-	15
службовців	1,6	2,2
гірняків	1,5	0,7

Подані в таблиці дані засвідчують суттєве зростання чисельності застрахованих на випадок хвороби, зменшення обсягу страхування інвалідності та появу страхування від безробіття.

Щодо наповнення страхових фондів, то найбільша частка страхових внесків припадала на робітників у страхуванні тимчасової непрацездатності, де вони сплачували 2/3, а роботодавці 1/3. У страхуванні службовців внески розподілялися порівну. Страхування нещасних випадків фінансувалося виключно за рахунок внесків роботодавців [8, с.25]. Загалом, на середину 1920-х рр. в Німеччині ще не існувало єдиної системи соціального страхування. Не були централізованими і окремі види страхування, однак значно розширився їх обсяг. На той час соціальне страхування поширювалося на сільськогосподарських і лісових працівників, квартирників, музикантів тощо. Зважаючи на зниження майже на 40% купівельної спроможності у порівнянні із 1913 р., страхові надходження за рахунок збільшення страхових внесків зросли майже удвічі [8, с.26].

Найбільш масовим видом соціального страхування в Німеччині 1920-х рр. було страхування від нещасних випадків. Основним документом, який визначав його нормативні засади був Кодекс законів про страхування 1911 р. Реалізація законодавчих положень на місцях покладалася на страхові товариства, які очолювали правління у складі 6 осіб. Означений вид страхування поширювався на майже всі категорії промислових та сільськогосподарських робітників, а також екіпажів торгових суден. Витрати по страхуванню нещасних випадків несли підприємці, сума внесків яких залежала від шкідливості виробництва та обсягу заробітної плати. Обов'язок сплати внесків покладалася на підприємства, де працювало не менше 10 осіб [9, с.13].

Обсяг призначуваної пенсії визначався середнім заробітком за останній рік роботи. Повна пенсія при втраті працездатності на 100% становила половину заробітку і призначалася лише на рік. У випадку смерті внаслідок виробничого травматизму сім'я отримувала одноразову допомогу на похорони в розмірі 1/15 річного заробітку годувальника. Крім того, вдова, діти до 15 р., батьки або інші утриманці мали право на пожиттєву пенсію у розмірі 1/5 річного заробітку, за умови, що загальна сума не перевищувала 3/5 заробітку годувальника. Іноземці могли отримувати пенсію лише проживаючи в Німеччині, при виїзді їм виплачувалася пенсія лише за три місяці. Страхові товариства отримали право видачі замість щорічної пенсії одноразової допомоги, якщо втрата працездатності не сягала більше 20%. Обсяг такої допомоги становив від 4 до 8 річних пенсій [9, с.14].

Допомога застрахованим виплачувалася лише у разі настання нещасного випадку на виробництві. Про своє право на пенсію потерпілий повинен був заявити не пізніше 2 років з дня нещасного випадку. Про кожен нещасний випадок підприємець повідомляв в поліцейське управління та страхове товариство. На основі повідомлення страхове товариство приймало рішення про винагороду, яке могло бути оскаржене потерпілим у страхове управління. Пенсія виплачувалася у найближчому відділенні з моменту визнання втрати працездатності. До того часу потерпілому упродовж 13 тижнів виплачувалася допомога із лікарняної каси у розмірі 2/3 заробітку. Розмір пенсії визначався відсотком втрати працездатності [10, с.91].

Законом від 14 липня 1925 р. були внесені суттєві зміни, що стосувалися виплати допомоги, одноразових відшкодувань, пенсій, а також правил для попередження нещасних випадків. Так, наприклад, якщо за старим законом бралися до уваги лише заробітки застрахованих до 1800 марок в рік, то новим законом межа встановлювалася на рівні 8 400 марок. Розмір пенсії у випадку повної втрати працездатності залишався на рівні 2/3 заробітної плати, однак при цьому передбачалися додаткові пенсії для утриманців віком до 15 років у розмірі 10% від призначеної пенсії. Загальний обсяг виплат при цьому мав не перевищувати суми попередньої заробітної плати. У випадку смерті годувальника, кожен із членів сім'ї отримував до 20% заробітку. У цілому, якщо раніше максимальний розмір пенсії складав 60%, то за новим законодавством – 80%. Видача потерпілому одноразового відшкодування була обов'язковою, якщо розмір пенсії складав до 10% повної пенсії. При розмірі

пенсії у межах 10-29% її заміна одноразовим відшкодуванням здійснювалася лише за згодою потерпілого. Розмір такого відшкодування становив 3-річну пенсію. Якщо ж працездатність втрачалася більш ніж на 20%, потерпілий мав право вимагати додаткового відшкодування [11, с.4].

Новим законом передбачалося надання і, так званої, «професійної допомоги» для осіб, що потребували стороннього догляду. Вони могли на власний вибір перебувати у лікарняних закладах, мати власних квартирних доглядальниць або ж додаткову допомогу у розмірі від 20 до 75 марок. Професійна допомога включала в себе і заходи з відновлення працездатності. З цією метою організовувалися спеціальні курси перекваліфікації або навчання нових професій. Закон передбачав також процедуру відновлення купівельної спроможності пенсій, так звану «валоризацію» допомог [11, с.5].

Постановою міністра праці від 12 травня 1925 р. до нещасних випадків були прирівнені професійні захворювання на виробництві. До списку хвороб, що підлягали відшкодуванню за рахунок страхових коштів відносили: отруєння свинцем, фосфором, ртуттю, миш'яком, бензолом, сірководнем; рак шкіри; катаракту; рентгенологічне отруєння, анкілостаміаз, пневмоконіоз. Лікаря, який виявив професійне захворювання на підприємстві, виплачувалася премія. При неповідомленні про нещасний випадок службові особи притягалися до відповідальності. У разі наявності на підприємстві небезпечних та шкідливих факторів страхові органи виплачували працівникові тимчасову допомогу на весь період утримання від роботи. З метою попередження нещасних випадків страхові товариства видавали загальнообов'язкові правила. Окрім того, санітарні органи та промислові інспектори мали право видавати приписи для підприємств, які порушували норми про охорону праці [11, с.5.] Вже за перший рік дії закону було зареєстровано 3 847 випадків, однак страхова винагорода була виплачена лише у 168 випадках. Загальні витрати виплат при цьому склали 119 762 марки, або 0,8% усіх витрат товариств. Найчастіше підставою для виплат було отруєння промисловими газами, зокрема, свинцем [12, с. 24]

Загалом, на 1925 р. страхуванням від нещасних випадків було охоплено: 780 тис. промислових підприємств із 9,4 млн. застрахованих; 4,5 млн. сільськогосподарських підприємств із 14 млн. застрахованих; державні та комунальні підприємства із 900 тис. застрахованих. Щодо статистики, то у промисловості, у розрахунку на рік, один нещасний випадок припадав на 25 застрахованих, в сільському господарстві – 1 нещасний випадок на 100 застрахованих. Всього за 1925 р. в Німеччині було виплачено 600 тис. пенсій для потерпілих та 120 тис. пенсій для членів сім'ї [8, с.25].

З цього часу розпочинається активний розвиток означеного виду страхування. У звіті німецького страхового управління за 1926 р. зазначалося про зростання обсягів роботи, через що особовий склад було збільшено на 20 осіб. Тепер центральне управління включало: голову, 2 директорів, 12 президентів сенату, 30 постійних членів та 110 штатних співробітників. Страхування від нещасних випадків проводили 111 страхових товариств (66 промислових та 45 сільськогосподарських). Крім того, в кампанії були задіяні 162 виконавчих страхових органи для державних підприємств та 335 провінційних і общинних управлінь. Всього у страхуванні від нещасних випадків в казенних та громадських підприємствах було задіяно 497 виконавчих органів. В якості винагороди потерпілим від нещасних випадків було виплачено 260 млн. марок, кількість нещасних випадків сягнула майже мільйона. За цей час надійшло 4 тис. заяв про професійні хвороби. [13, с.7].

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок хвороби в Німеччині на початок 1920-х рр. здійснювалося на основі закону від 19 липня 1911 р. та наступних додаткових законів. Обов'язковому страхуванню підлягали робітники, службовці, учні, домашня прислуга, вчителі і квартирники. Страхування не поширювалося на службовців, вчителів і моряків, заробіток яких перевищував певну норму. Право на добровільне страхування отримали: члени сімей роботодавців, що працювали на підприємстві не за грошову плату; ремісники, що мали не більше 2-х найманих працівників. Страхування проводилося через лікарняні каси. Каси на промислових підприємствах нараховували не менше 500 учасників, сільські – не менше 1 тис. осіб. Керівництво касами здійснювалося через комітет та президію, 2/3 членів яких були представниками від застрахованих та 1/3 від роботодавців. Органами нагляду виступали: страхове бюро, вище страхове бюро та імперське страхове бюро. На кінець 1921 р. в Німеччині функціонувало 8 445 лікарняних кас, що обслуговували 17 400 тис. застрахованих [14, с.3].

Найбільшими загальними міськими касами в Німеччині у 1923 р. були: Берлінська (500 тис.), Дрезденська (180 тис.), Лейпцігська (200 тис.), Мюнхенська (230 тис.). Поряд із загальними касами, що охоплювали переважну кількість застрахованих, функціонували страхові організації фабричного типу (фабричні, цехові), а також більш дрібні місцеві каси. У зв'язку із перевантаженням міських кас, організовувалися районні пункти. Так, наприклад, Берлінська міська каса, розташована в центрі міста за адресою: Klosterstrasse, 71, окрім центрального

філіалу для нарахування внесків мала 13 районних пунктів для видачі допомог та прийому внесків. Дрезденська каса мала у своєму розпорядженні 7 пунктів, Лейпцігська – 11 [6, с.33].

У системі страхування тимчасової непрацездатності була передбачена виплата декількох видів допомог. Зокрема, допомога по хворобі надавалася у вигляді медичної та грошової допомоги. Грошова допомога виплачувалася у розмірі половини, а в окремих випадках могла бути збільшена до 3/4 середнього заробітку. Медична допомога реалізовувалася через поміщення хворого в лікарню, при цьому членам його сім'ї виплачувалася домашня допомога у розмірі половини звичайної. Термін виплати допомоги складав 26 тижнів, починаючи з четвертого дня хвороби [15, с.83].

Інший вид допомоги – у зв'язку із вагітністю та пологами, виплачувалася протягом 10-13 тижнів у розмірі 1/2 - 3/4 допомоги на випадок хвороби. Крім цього, матері мали право на отримання упродовж 12 тижнів у такому ж розмірі допомоги на годування дитини. У випадку смерті застрахованого виплачувалася допомога на поховання у розмірі від 20 – до 40 денного заробітку. Інший з подружжя, що залишився живим, отримував 2/3, а діти по – 1/3 допомоги на поховання [14, с.3].

Джерелом для виплат допомоги слугували страхові внески, що склалися із 2/3 внесків застрахованих та 1/3 роботодавців. Ставка страхових внесків, на розсуд кас, могла становити від 7,5 до 10% заробітку. На випадок несвоєчасної сплати передбачалася пеня у розмірі 10% за кожен тиждень прострочки. Пеня не перевищувала 5-ти кратної суми заборгованості [14, с. 4]. Страховим органам не доводилося застосовувати будь-яких засобів примусу для сплати підприємцями внесків, оскільки страхування стало звичною нормою господарського життя. Якщо при призначенні допомоги з'ясувалося, що робітник працює на підприємстві, що не входить до системи страхування, виплата допомоги не припинялася. Натомість із підприємства стягувалися не лише належні внески, але й штраф [6, с.32].

Порядок призначення допомоги із тимчасової непрацездатності передбачав право працівника на отримання від підприємства попереднього листка, за яким він міг звернутися до лікаря. Якщо хвороба супроводжувалася втратою працездатності – листок мав бути замінений особливою книжкою, в яку заносилися відомості про виплату допомоги. Книжка складалася із зовнішньої обкладинки, що містила детальні відомості про робітника, та внутрішніх вкладок. Якщо останні слугували документами для видачі допомоги, то обкладинка після припинення її виплати здавалася в статистичний відділ для опрацювання [6, с.33].

Найбільший ріст грошових надходжень у страхуванні на випадок хвороби спостерігався після вступу в дію закону від 14 липня 1925 р., яким були внесені суттєві зміни, що стосувалися виплати допомог, одноразових відшкодувань пенсій, а також правил для попередження нещасних випадків. Якщо у 1913 р. обсяг страхових внесків у цій сфері складав 590 млн. марок, то в 1924 р. – 1 млн. 28 тис., а наприкінці 1925 р. – 1 млн. 200 тис. У бюджеті 1924 р. доходи перевищували витрати на 68 млн. марок, внаслідок чого лікарняні каси змогли помістити значні збереження в державні позики та нерухомість [8, с.26]. На 1926 р. в Німеччині нараховувалося 7 535 лікарняних кас усіх типів (місцевих, фабрично-заводських, цехових, сільських, допоміжних) проти 7 667 в 1925 р. Зменшення відбулося за рахунок скорочення кількості фабрично-заводських кас через економічну кризу, що мала місце в 1926 р. Кількість застрахованих збільшилася у порівнянні з попереднім роком на 100 тис. осіб і складала 19 255 тис., з них: 12 219 тис. чоловіків та 9 936 тис. жінок [16, с.3].

Статистика захворюваності у 1926 р., порівняно із попереднім роком, дещо покращилася. Так, кількість захворювань зменшилася з 10 до 8,8 млн., а кількість днів хвороби – з 245,8 до 230,5 млн. Однак середня тривалість одного випадку хвороби збільшилася від 28 до 29 днів. У зв'язку із загальним скороченням народжуваності в Німеччині, кількість народжень серед застрахованих у розрахунку на 100 осіб зменшилася з 4,3 до 4,2, а кількість смертей зменшилася із 6,2 до 6,0. Надходження лікарняних кас зросли з 69 до 74 марок на одного застрахованого або на 6,8%. При цьому загальна сума надходжень склала 1 423 тис. марок. Витрати лікарняних кас збільшилися всього на 4,3% проти 1925 р. Із загальної суми надходжень 86% використано на медичну допомогу і видачу грошових допомог по хворобі. Витрати по забезпеченню материнства зросли із 98 до 108 марок на один страховий випадок. На цьому позначився вплив закону від 9 липня 1926 р. про продовження терміну відпустки по догляду за дитиною від 10 до 12 тижнів із наданням безкоштовної акушерської допомоги. Організаційні витрати склали 7% надходжень. У резервний фонд було відраховано 105 млн. марок, або 5 марок на одного застрахованого [17, с.14.]. На жовтень 1928 р. розподіл фінансування тимчасової непрацездатності в Німеччині здійснювався належним чином: 60% лікарняних ліжок оплачувалися соцстрахом, 33% – за рахунок благодійності, 7% – за рахунок коштів самих застрахованих [16, с.3].

Найбільш затребуваним в Німеччині на початку 1920-х рр. виявилось страхування старості та інвалідності. Негативні наслідки Першої світової війни призвели до зростання майже

у 30 разів кількості пенсій для вдів та сиріт, внаслідок чого витрати зросли майже удвічі. Упродовж 20-х рр. по країні нараховувалося від 2,5 до 3 млн. пенсіонерів. Так, на жовтень 1928 р. із 2 807 тис. пенсіонерів, інвалідів по хворобі та старості нараховувалося – 1 933 тис., вдів – 378 тис., сиріт – 496 тис. [16, с. 3].

Внаслідок підвищення страхового тарифу від 25 до 140 пфенінгів на тиждень, суттєво зросли надходження страхових органів у цій сфері: 1913 р. – 419 млн., 1924 – 471 млн., 1927 р. – 860 млн. марок. На жовтень 1928 р. надходження сягнули рекордної суми 1 500 млн. марок, з яких: 1 074 млн. страхових внесків, 320 млн. дотації держави. Відповідно витрати страхових органів становили 1 130 млн. марок. Збільшилася і кількість осіб, що отримували пенсії. Так, якщо у 1913 р. пенсії отримували 52 тис. осіб, то у 1925 – 1 млн. 500 тис. [16, с.3].

Середній розмір місячної пенсії для інвалідів складав 30 марок (для сільськогосподарських робітників – 25 марок), вдів – 20 марок, сиріт – 13 марок. У зв'язку із зниженням пенсійного віку з 70 до 65 років, витрати на оплату пенсій щорічно зростали на 140-150 тис. з 30 до 100 млн. зросли витрати на пенсії та медичну допомогу службовцям [8, с. 25.] Стосовно обсягу виплачених пенсій, то лише в 1926 р. пенсії отримали 260 тис. інвалідів, 60 тис. вдів та 80 тис. сиріт. З 1 липня 1927 р. вдовам, що досягли 65-річного віку пенсію стали виплачувати незалежно від втрати ступеню працездатності [18, с.68].

Новим видом державного соціального страхування в Німеччині, розвиток якого припадає на післявоєнний період було страхування від безробіття. До цього часу захист безробітних був зосереджений в руках професійних спілок і здійснювалося за Гентською системою. Лише 13 листопада 1918 р. була видана постанова «Про забезпечення осіб, які неспроможні здобувати собі засоби для існування». За її положеннями на общини покладался обов'язок забезпечувати безробітних, що опинилися у складному становищі внаслідок війни. Головним чином це стосувалося демобілізованих військових. Розміри та тривалість допомог визначалися на розсуд общин. Із загальної суми коштів на виплату допомог половину надавала держава.

На початку 1920-х рр. соціальний захист безробітних в Німеччині здійснювався у двох формах: видача безробітним грошових допомог та організація громадських робіт. Постановою, прийнятою в середині листопада 1921 р. місцеві органи зобов'язувалися надавати безробітним усі види допомоги, передбачені законом Шейдеманив. При цьому половина сум компенсувалася із державних коштів, а третина – із загальноімперського фонду. Право на отримання допомоги мали всі безробітні, старші за 16 років. Термін виплати обмежувався 26 тижнями на рік, а в професіях із підвищеним попитом на робочі місця – 13 тижнями. Контроль за видачею допомоги на місцях здійснювали комітети підприємців і робітників. Організація громадських робіт теж знаходилася у віданні місцевої влади. Безробітні не мали права відмовлятися від будь-якої запропонованої їм роботи [19, с.38.].

Вже на 1 грудня 1922 р. допомоги із безробіття отримували 92 721 особа, що складало лише 35,7% усіх безробітних зареєстрованих у Німеччині (259 700 осіб). Загальна сума витрат на допомогу безробітним складала 77,8 млн. марок, що у розрахунку на 1 безробітного складало 850 марок. На лютий 1923 р. в Німеччині було розроблено новий проект закону, за яким страхуванню від безробіття підлягали особи, застраховані від тимчасової непрацездатності [20, с.27].

Розвиток усіх видів соціального страхування позначився на рості бюджету. На початок 1927 р. загальна сума надходжень складала майже 3 млн. марок, що втричі перевищувало надходження 1913 р. і складало 8% всього національного доходу. Якщо у 1913 р. внески за усіма видами страхування складали 8% заробітної плати, то в 1924 р. – 12%, 1927 р. – 15% (6% страхування хвороби; 1,5% - нещасні випадки; 5% - страхування інвалідності; 3% - страхування безробіття). На 1929 р. Німеччина була охоплена соціальним страхуванням майже на 2/3. Окрім того, соціальний захист включав в себе взаємодопомогу профспілок та широко розвинуту опіку про бідних (собез). Кількість пенсіонерів, інвалідів, вдів та сиріт перевищувала 2 млн. осіб, безробітних, що отримували допомогу нараховувалося 1,5 млн., щорічно медичною допомогою у випадку тимчасової непрацездатності користувалися 8 млн. осіб, на випадок родів – 700 тис. [7, с.3].

Підсумовуючи, зазначимо, що упродовж 1920-х рр. німецький соцстрах відігравав значну роль у політичному та господарському житті країни. На цей час була напрацьована нормативно-правова база, а програми економічного відродження країни забезпечили фінансову підтримку даного інституту. Понад 10 млн. населення, що користувалися його послугами, були зацікавлені в успішному його розвитку, вважаючи його невід'ємним атрибутом капіталістичного суспільства. Саме тому, намагання комуністів використати соцстрах для розвитку класової боротьби не знайшли підтримки серед мас. З цього часу соцстрах став звичною нормою господарського життя і оперативно реагував на всі його потреби.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Zur Frage der Arbeitslosen-Versicherung / Dr. Georg Schanz. – Bamberg: C.C. Buchner Verlag Rudolf Koch, 1895. – 384 s; Grundfragen der sozialen Versicherung in Österreich: Ergebnisse der Berafungen des Arbeitsbeirates / Dr. Joseph M. Baernreither. – Wien, 1908. – 96 s; Günter Nauman. Deutsche Geschichte 1806 bis heute. – Wiesbaden: marixverlag, 2010. – 256 s.
2. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. Систематическое изложение истории, организации и практики всех форм социального страхования / Н.А. Вигдорчик. – СПб.: Практическая медицина, 1912. – 295 с.
3. Данский Б.Г. Страхование рабочих в России и на Западе. Т.1. Вип. 3. Организация больничной кассы / Б.Г. Данский. – СПб.: Прибой, 1914. – 206 с.
4. Дементьев Е.М. Свод германских законов по страхованию рабочих / Е.М. Дементьев. – СПб.: «Труд», 1912. – 134 с.
5. Матвеев С.О. Соціальна політика Отто фон Бісмарка і сучасність / С.О. Матвеев, Г.В. Музиченко // Український історичний журнал. – 2008. – №6. – С. 134-149.
6. Маркузон Ф. Из деятельности крупных больничных касс в Германии / Ф. Маркузон // Вопросы страхования. – 1923. – №5. – С.33.
7. Данский Б.Г. Рост и кризис германского соцстрахования / Б.Г. Данский // Вопросы страхования. – 1929. – №14. – С.2-3.
8. Страхование в Германии в настоящее время // Вопросы страхования. – 1926. – №21. – С. 25-26.
9. Страхование от несчастных случаев в Германии // Вопросы страхования. – 1923. – №7. – С.13-14.
10. Мельничук О.А. Страхування від нещасних випадків в Німеччині у 20-х рр. ХХ ст. / О.А. Мельничук // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія» /Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків: Колегіум, 2013. – Вип.47. – С.89-92.
11. Кац Б. Реформа страхования рабочих от несчастных случаев в Германии / Б. Кац // Вопросы страхования. – 1926. – №5. – С.4-5.
12. Страхование профессиональных болезней в Германии (По материалам Научного бюро НКТ СССР // Вопросы страхования. – 1928. – №1. – С.24-25.
13. Обзор социального страхования в Германии (По материалам научного бюро НКТ СССР) // Вопросы страхования. – 1927. – №28. – С.7-8.
14. Страхование на случай болезни в иностранных государствах // ВС. – 1924. - №9. – С. 3-4.
15. Мельничук О.А. Соціальний захист працівників у разі тимчасової непрацездатності в Німеччині у 20-х рр. ХХ ст. / О.А. Мельничук // Вісник інституту історії, етнології і права. – Вип. 11. – Вінниця: «Нілан-ЛТД», 2013. – С. 82-84.
16. В Германии // Вопросы страхования. – 1929. – №42. – С.3.
17. Статистические данные по страхованию на случай болезни в 1926 г // Вопросы страхования. – 1928. – №2. – С.14.
18. Мельничук О.А. Соціальне страхування інвалідності та старості в Німеччині у 20-х рр. ХХ ст. / О.А. Мельничук, Н.А. Штютцер // Исторична наука в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції (Вінниця, 3-4 листопада 1916 р.). – Вінниця, 2016. – С.66-71.
19. Славский Я. Борьба с безработицей в Западной Европе / Я. Славский // Вопросы страхования. – 1923. – №4. – С.38-39.
20. Страхование безработицы в Германии // Вопросы страхования. – 1923. – №10. – С.27.

Melnychuk O.A., Melnychuk T.A. Development of Social Insurance in Germany in the 1920s.

The article highlights the development of social insurance as one of the leading legal forms of social protection of employees in Germany in the 1920s. The authors analyze the level of social security of employees in case of social risks such as age and disability, sick leave, accidents and unemployment.

Keywords: unemployment, insured, disability, employees, accidents, employers, social security, retirement, sick leave.

Мельничук О.А., Мельничук Т.А. Развитие социального страхования в Германии в 20-х гг. ХХ в.

В статье освещается развитие социального страхования как одной из ведущих организационно-правовых форм социальной защиты рабочих и служащих в Германии в 20-х гг. ХХ в. Анализируется уровень социального обеспечения наемных работников в случае

.....
наступления таких социальных рисков, как инвалидность и старость, временная нетрудоспособность, несчастные случаи на производстве, безработица.

Ключевые слова: безработица, застрахованные, инвалидность, наёмные работники, несчастные случаи, работодатели, социальное страхование, старость, временная нетрудоспособность.

Статтю подано до редколегії 19.12.2016 р.

УДК 94:379.8-054.77(477+430)»1945/...»

О.А. Подобєд

ДОЗВІЛЛЯ ПЕРЕМІЩЕНИХ УКРАЇНЦІВ ПОВОЄННОЇ НІМЕЧЧИНИ

З'ясовано, що українські переміщені особи повоєнної Німеччини брали активну участь у різних видах дозвілля. Проаналізовано види дозвілля, що побутували у середовищі українських переміщених осіб. Серед них національно-патріотичні свята, екскурсії та відпочинок на природі, концерти та виставки, участь у драмгуртках і студентських виставах, читання книг, відвідування кінотеатрів, гра на музичних інструментах, танці, доповіді на різні теми та літературні читання, дитячі ігри, літні відпочинкові дитячі табори, а також спорт.

Ключові слова: дозвілля, українські переміщені особи, Німеччина, екскурсії, кіно, театр, виставки, читання книг, дитячі ігри.

Дозвілля, тобто вільний від праці час, час відпочинку відіграє важливу роль у житті суспільства. Сучасний російський філософ Олена Золотухіна-Аболіна ввела до наукового обігу поняття «лакуна позаповсякдення», до якої зараховує пригоди, свято і віртуальний світ, що складається з гри, мистецтва та комп'ютерного світу [1, с. 52]. Мається на увазі лакуна, в яку можна втекти від буденності, повсякдення.

Перебування у таборах переміщених осіб, або як казав письменник Улас Самчук, «повільна зміна ґрунту буття» [2, с. 117], що супроводжувалася депресією, змушувала маленьких і дорослих переміщених українців шукати свої лакуни позаповсякдення й відповідно брати активну участь у різних видах дозвілля. Серед них можна виділити свята, пригоди, віртуальний світ мистецтва та гри, а також спорт. Головне провести час неординарно, не так, як щодня, відволіктися від буденності. Важливо надовго не залишатися на одинці з власними думками, частіше бути серед людей, отримати від них моральну підтримку і знайти розраду.

Проблема знайшла часткове висвітлення у працях Володимира Маруняка, Олекси Воропая, Андреа Чалупи. Основу джерельної бази становлять матеріали архівів, світлини, спогади учасників подій, зокрема Романа Волчука, Іванни Зельської, Дарії Любарської, Дмитра Нитченка, Євгена Побігущого-Рена, Анатолія Романюка, Уласа Самчука, Миколи Суховерського, а також листування.

Автор ставить за мету з'ясувати, якими були види дозвілля серед українських переміщених осіб повоєнної Німеччини.

Свято, як спосіб втечі від повсякдення справляє на людину великий позитивний вплив. Тому серед непростих буднів у переміщених українців були й святкові дні. Окрім релігійних, загальнонаціональних і сімейно-побутових свят, українські переміщені особи влаштовували чимало свят національно-патріотичного спрямування. До питання важливості вивчення історії у різні часи зверталосся багато вчених. Так, на думку римського історика I ст. Тита Лівія, «особливо корисний набуток від пізнання минулого у тому власне й полягає, що ти захоплено споглядаєш зразки всіх прикладів, покладені на ясну основу. Звідси ти можеш і для себе, і для своєї держави брати й те, що гідне наслідування, і те, чого мусиш уникати» [3, с. 20]. Тож національно-патріотичні свята відігравали велике значення у збереженні історичної пам'яті українського народу, мали непроминальне виховне значення, особливо молоді. Вони були присвячені видатним діячам української історії та культури, ювілеям історичних подій.

Свята, присвячені ювілеям від дня народження письменників відбувалися приблизно за одним сценарієм: літературознавці виступали з доповідями про життєвий і творчий шлях митця, сучасники ділилися спогадами про діяча, поети або пересічні таборяни декламували твори ювіляра або ж лунали твори в авторському виконанні. Виступаючих винагороджували оплесками та квітами. За схожим сценарієм у другій половині 1940-х рр. жіночі товариства організували у таборі ДіПі (від англ. displaced persons, DP – переміщені особи) у с. Райтерсайх, що неподалік Нюрбергу, свято, присвячене поетесі, драматургу та громадській діячці Лесі Українці [4, с. 19]. У 1946 р. у таборі м. Старий Ульм з успіхом відбувся творчий вечір Івана Багряного. Особливий інтерес у публіки викликали вірші зі збірки «Золотий бумеранг», поема «Гуляй-Поле» [5, с. 346],